

عظیم احمدی

برنامه ریزی برای "تنوع فرهنگی"

اثر:

کریستین انگلس

ترجمه:

دکتر زینب طولابی، فاطمه هواس بیگی، اعظم احمدی

انتشارات دانشگاه ایلام

۱۳۹۱

سرشناسه :	انگلِس، کریستین، ۱۹۲۳ - م. Inglis, Christine
عنوان و نام پدیدآور :	برنامه‌ریزی برای تنوع فرهنگی/ اثر کریستین انگلِس؛ ترجمه زینب طولابی، فاطمه هواس بیگی، اعظم احمدی.
مشخصات نشر :	ایلام: دانشگاه ایلام، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری :	۳۳۱ ص.: جدول، نمودار .
شابک :	۵۰۰۰۰ رها، ۱-۱۱-۶۱۸۴-۹۷۸-۶۰۰ : 978-600-6184-11-1
وضعیت فهرست نویسی :	فهرست
یادداشت :	عنوان اصلی: planning for cultural diversity, c2008
موضوع :	آموزش و پرورش و دولت
موضوع :	مدرسه‌ها - مدیریت و سازماندهی
موضوع :	کثرت‌گرایی فرهنگی
شناسه افزوده :	طولابی، زینب - مترجم
شناسه افزوده :	هواس بیگی، فاطمه، ۱۳۶۰ - مترجم
شناسه افزوده :	احمدی، اعظم، ۱۳۵۹ - مترجم
شناسه افزوده :	دانشگاه ایلام
رده بندی کنگره :	۷۱۷-۱۳۹۰ ب۲ الف/
رده بندی دیویی :	۳۷۹
شماره کتابشناسی ملی :	۲۶۵۰۸۱۷

شناسنامه کتاب

عنوان: برنامه ریزی برای تنوع فرهنگی

مؤلف: کریستین انگلِس

مترجمان: دکتر زینب طولابی، فاطمه هواس بیگی، اعظم احمدی

ویراستار علمی : دکتر یار محمد قاسمی

ویراستار ادبی : الهام رستاد

طراح جلد: رضا تقی‌پور

ناشر: انتشارات دانشگاه ایلام

چاپ : چاپخانه سپهر ایلام ۳۳۳۹۲۱۶-۸۴۱

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۱۸۴-۱۱-۱

مقدمه مترجمان

خداوند متعال را سپاسگزاریم که زمینه ترجمه کتاب حاضر را فراهم نمود. این کتاب از مجموعه کتاب هایی است که توسط یونسکو در جهت تفهیم و تقویت تنوع فرهنگی و خصوصاً پذیرش کثرت گرایی در حوزه آموزش و تعلیم و تربیت نوشته شده است. در دنیای امروز حضور فرهنگ های بسیار متنوع و متفاوت از یک سو و گستره ارتباطات از سوی دیگر باعث شده است که موضوع تنوع فرهنگی و تاکید بر تداوم و بقای آن ذهن بسیاری از روشنفکران، برنامه ریزان و سیاست گذاران را به خود مشغول کند. در جهانی که هزاران اجتماع انسانی متمایز در محدوده مرزهای حدود دویست کشور همزیستی می کنند، تنوع فرهنگی نشان دهنده این است که همه افراد و گروه ها باید بتوانند از حقوق فرهنگی خود بر مبنای حقوق بشر و آزادی های اساسی انسان بهره مند باشند و این بدان معناست که همه ملت ها از امکان فعالیت های همگام با سایرین بدون تبعیض و بی عدالتی بهره مند شوند.

اصل پذیرش تنوع و کثرت پذیری به معنای دیگر پذیرش و احترام به کثرت فرهنگ ها در بخش های مختلف یک کشور از جمله تعلیم و تربیت و روابط بین قومی و هم در مناسبات بین کشورها، حائز اهمیت بسیار است. هم چنین حق برخورداری از فرهنگ خاص خود، حق ابراز دین و مراسم مذهبی خاص خود، حق استفاده از زبان خاص خود، حق شرکت در زندگی فرهنگی ویژه خود و... از جمله مواردی هستند که در سطح مدارس و دانشگاه ها باید مورد توجه قرار گیرند.

کتاب برنامه ریزی برای تنوع فرهنگی در تأیید و توجه به این نکات تا حدودی می تواند راه گشا باشد. در این کتاب ضمن تأکید و توجه به ویژگی های خاصی که باید در محیط فرهنگی یک نهاد آموزشی بررسی شوند، از تجربیات دیگر کشورهای جهان در این زمینه نیز استفاده شده و رویکرد دیگری را نسبت به محیط های

آموزشی مطرح می کند، به نحوی که عناصری که تاکنون احتمالاً در یک فضای فرهنگی آموزشی مورد توجه قرار نگرفته یا توجه به آنها برای همه اعضا در یک سطح بوده است، اکنون با دقت بیشتری جستجو و مورد بررسی قرار می گیرند تا بتوان متناسب با ویژگی های خاص آنها برنامه ریزی نمود. برنامه ریزی متناسب با ویژگی های تنوع فرهنگی از موضوعات مهمی است که شایسته است در چشم اندازها و افق های چند ساله آموزش و پرورش مورد تأکید قرار گیرد. امید است که این اثر و سایر آثار مشابه بتوانند در این راستا راه گشا باشند.

دکتر زینب طولابی

فاطمه هواس بیگی

اعظم احمدی

دیدگاه‌ها و نظرات مطرح شده در این کتاب، نظرات مؤلف بوده، لزوماً بیان‌کننده دیدگاه‌های یونسکو و مؤسسه IIEP نیست. عناوین به کار رفته و مطالب موجود در این بررسی نظر یونسکو و مؤسسه IIEP را درباره جایگاه حقوقی هر یک از کشورها، سرزمین‌ها، شهرها، مناطق، مقامات، مرزها و سرحدات آن بیان نمی‌کند. هزینه‌های انتشار این مطالعه را، یونسکو و چندین عضو آن با اعطای کمک‌های داوطلبانه تقبل کرده‌اند که فهرستی از آن را می‌توان در پایان جلد دید.

منتشر شده در سال ۲۰۰۸ توسط سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد

7 Place de Fontenoy, F75352 و Paris 07SP

چاپ در چاپخانه IIEP

ISBN-13:978-92. 803-1311-6 © UNESCO

مبانی برنامه‌ریزی آموزشی

کتاب‌های این مجموعه - که حاوی اصول کلی و مقدماتی است - برای دو نوع مخاطب نوشته شده است: مخاطبان متخصص که مشغول برنامه‌ریزی و مدیریت آموزشی در کشورهای توسعه‌یافته یا کشورهای در حال توسعه هستند و مخاطبانی با تخصص کمتر مانند مقامات رده بالای دولتی و سیاستمدارانی که به دنبال درک کلی‌تر برنامه‌ریزی آموزشی و چگونگی ارتباط آن با توسعه ملی هستند. مطالب این کتاب همچنین برای تحقیقات بخش خصوصی یا برنامه‌های رسمی آموزش و پرورش نیز به کار می‌رود.

از سال ۱۹۶۷ که این کتاب‌ها منتشر شد، تاکنون در روش‌ها و مفاهیم برنامه‌ریزی آموزشی تغییرات اساسی صورت گرفته است. بسیاری از دضیه‌هایی که زمینه‌ساز تلاش‌های اولیه جهت توجیه روند توسعه آموزشی محسوب می‌شد، مورد نقد و بررسی قرار گرفته یا به طور کلی نادیده گرفته شده است. هر چند امروزه ثابت شده است که برنامه‌ریزی جدی و سخت متمرکز اجباری، مناسب نیست، با این حال نمی‌توان گفت که همه انواع برنامه‌ریزی باید کنار گذاشته شود؛ بر عکس ضرورت جمع‌آوری اطلاعات، ارزیابی کارایی برنامه‌های موجود، پذیرفتن حجم وسیع

فهرست مطالب

۱	مقدمه مترجمان
۴	مبانی برنامه ریزی آموزشی
۹	پیشگفتار
۱۳	تقدیر
۱۵	مقدمه
۱۷	تنوع در جوامع چندقومی و چندفرهنگی
۲۲	نقش آموزش و پرورش
۲۵	مفاد کتاب
۲۷	مطالب اصلی کتاب
۳۱	فصل اول
۳۳	چالش‌های کنونی تنوع قومی
۳۳	الگوهای متغیر تنوع قومی
۳۴	تغییر الگوهای مهاجرت
۳۸	تغییر در وضعیت اقلیت‌های قومی شناخته شده
۳۹	تأثیرات مستمر بر روابط درون قومی
۴۱	تغییر جمعیت شناختی
۴۲	کعبود بازار کار
۴۴	نقش تکنولوژی در ارتباطات فراملی
۴۵	منابع دائمی جمعیت پناهندگان
۴۶	تنوع: چالش‌هایی پیش روی سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان ملی
۵۰	الگوهای ادغام تنوع
۵۲	نیاز به بازنگری واکنش‌های سیاست‌گذاری در برابر تنوع

۵۵	فصل دوم
۵۷	چالش‌های تنوع برای سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان آموزشی
۵۸	مباحث اصلی آموزشی درباره برنامه ریزی تنوع
۶۱	نابرابری آموزشی
۷۲	پایداری فرهنگی
۷۵	مشارکت در جامعه
۷۸	مباحثی در مورد اولیتهای مدرسه محوری و رابطه آن با تنوع
۸۲	محدودیت‌های برنامه‌ریزان آموزشی
۸۷	نتیجه‌گیری
۸۹	فصل سوم
۹۱	تنوع و سازمان آموزش و پرورش
۹۳	تنوع ساختاری در آموزش و پرورش
۱۰۱	روش‌هایی برای مدیریت تنوع ساختاری
۱۰۹	انتخاب مدرسه و مدارک
۱۱۱	نظام مدرسه‌ای جامعه محور
۱۱۲	نتیجه‌گیری
۱۱۵	فصل چهارم
۱۱۷	زبان و تنوع
۱۱۸	زبان مورد استفاده در آموزش و پرورش
۱۱۹	انتخاب زبان مورد استفاده در آموزش و پرورش
۱۲۳	مباحث آموزشی و زبان مورد استفاده در آموزش و پرورش
۱۲۷	برنامه‌های فراگیری زبان دوم

آموزش و پرورش دو زبانه.....	۱۳۶
انتقال و حفظ برنامه های دو زبانه.....	۱۴۰
زبان‌ها موضوعات مطرح در برنامه درسی.....	۱۴۵
انتخاب زبان تدریس.....	۱۴۷
اجرای مؤثر.....	۱۴۹
برنامه ریزی زبان و تنوع.....	۱۵۸
فصل پنجم.....	۱۶۷
دیگر واکنش‌ها به تنوع.....	۱۶۹
برنامه درسی، روش تربیتی و ارزشیابی.....	۱۷۱
آموزش و پرورش مذهبی، اخلاقی و شهروندی.....	۱۸۴
ارتباط میان فرهنگی و سایر دیدگاه‌های هم‌عرض با برنامه درسی.....	۱۹۱
(iii) آموزش و پرورش ضد نژادپرست.....	۱۹۷
تأثیر پیگمالیون (تأثیر انتظارات شخصی بر عملکرد).....	۲۰۵
ایدئولوژی حرفه ای معلمان و نقش جامعه.....	۲۰۸
روابط مدرسه - جامعه.....	۲۰۹
نتیجه گیری.....	۲۱۲
فصل ششم.....	۲۲۱
چهار نمونه از واکنش‌های آموزشی به تنوع.....	۲۲۳
مالزی.....	۲۲۴
سنگاپور.....	۲۳۰
کبک، کانادا.....	۲۳۶
نیوویلز جنوبی، استرالیا.....	۲۴۳

نتیجه گیری.....	۲۵۱
فصل هفتم.....	۲۵۹
تغییر اجرایی.....	۲۶۱
شناسایی زمینه‌های اصلی برای تغییرات.....	۲۶۳
انتخاب نوآوری‌های مناسب.....	۲۶۵
اجرا.....	۲۷۴
ارزیابی.....	۲۸۲
نهادینه کردن و فراسوی آن.....	۲۸۵
فصل هشتم.....	۲۹۱
نقش آموزش و پرورش در مردم‌سالاری‌های چند فرهنگی و چند قومی.....	۲۹۳
مردم‌سالاری‌های چند فرهنگی و چند قومی.....	۲۹۴
محدودیت‌های آموزش و پرورش در معرفی تغییر اجتماعی.....	۳۰۰
کاهش محدودیت‌های تغییر اجتماعی.....	۳۰۳
حمایت تکمیلی نهادی در جامعه در حال تغییر.....	۳۰۷
نتیجه گیری.....	۳۰۹

تحقیقات، آینده‌نگری و رشد گسترده، همگی وابسته به همین اصول اساسی است تا بتواند جهت‌گیری‌های آموزشی و تصمیم‌گیری‌ها را با دقت نظری بیشتر از گذشته، هدایت کند.

هیچ‌کس نمی‌تواند بدون ارزیابی وضعیت کنونی، تعیین اهداف و شیوه رسیدن به آنها و کنترل کارهای انجام شده، تصمیم عاقلانه‌ای بگیرد. بنابراین برنامه‌ریزی روش سازماندهی یادگیری است به وسیله طراحی، هدف‌گذاری، عملکرد و اصلاح. دامنه برنامه‌ریزی آموزشی گسترش یافته است؛ امروزه علاوه بر کاربرد آن در نظام رسمی آموزشی، در دیگر تلاش‌های مهم آموزشی سازمان‌های غیر رسمی نیز به کار می‌رود. با توجه به رشد و توسعه نظام‌های آموزشی، برنامه‌ریزی آموزشی نیز در حال کامل شدن است، حتی گاهی برخی گرایش‌ها رو به رشد برای ارتقاء کل فرآیند آموزشی و کنترل نتایج آن، جایگزین برنامه‌ریزی آموزشی می‌شود. در نتیجه برنامه‌ریزان و مدیران نسبت به اهمیت راهکار اجرایی و نقش مکانیزم‌های منظم - که شامل انتخاب راهکارهای مالی، رسیدگی و روند مشخصی باشد - آگاه‌تر شده‌اند. گرایش برنامه‌ریزان به سوی دو چیز است:

یکی رسیدن به درک بهتری از اعتبار آموزشی در چارچوب مشاهدات تجربی آن و دیگر، کمک به ایجاد راهکارهای مناسب برای تغییر.

هدف این مجموعه کتاب‌ها عبارت است از: نظارت بر تغییر و تحول سیاست‌های آموزشی و تأثیر آنها بر نیازهای برنامه‌ریزی آموزشی؛ تأکید بر موضوعات جدید برنامه‌ریزی آموزشی و تحلیل آنها بر اساس شرایط تاریخی و اجتماعی و ترویج روش‌شناسی برنامه‌ریزی که بتوان از آنها در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه استفاده نمود. برای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی، تجربه غیر مستقیم منبعی قوی برای یادگیری است: مشکلاتی که دیگران با آن روبرو هستند، اهدافی که دنبال می‌کنند، شکست‌هایی که می‌خورند، پیروزی‌هایی که به دست می‌آورند و نتایج ناخواسته همگی در ارائه تحلیل مناسب ارزشمند است.

به منظور کمک به مؤسسه جهت تعیین موضوعات روز برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری آموزشی در مناطق مختلف دنیا، هیأت ویراستاری، متخصصان عالی رتبه از هر رشته را انتخاب کرده‌اند. مجموعه به دقت طراحی شد ولی هیچ تلاشی برای رفع اختلاف و تناقض نظریات مطرح شده، صورت نگرفت. خود مؤسسه نمی‌خواهد هیچ گونه دخالت رسمی داشته باشد. بنابراین تا زمانی که مسئولیت نظریات ابراد شده با مؤلف

است و همیشه هم بین یونسکو و IIEP تقسیم نمی‌شود، این موضوعات، با توجه به دیدگاه‌های عمومی در صحنه بین‌المللی سنجیده می‌شوند.

یکی از اهداف این مجموعه انعکاس تجربه و عقاید گوناگون مؤلفان مختلف با شرایط و رشته‌های متفاوت است تا از این طریق فرصت بیان دیدگاهشان را درباره تغییر تئوری‌ها و روش‌های برنامه‌ریزی آموزشی بدهد.

با توجه به افزایش مهاجرت و مهاجرنشینی بین مرزی به دلایل اقتصادی، سیاسی و...، کلاس‌های مدارس از نظر ترکیب نژادی، تنوع بیشتری دارد. وقتی همه دانش‌آموزان یک کلاس شرایط و فرهنگ‌های کاملاً متفاوتی دارند، سازگاری آنها برای معلمان، نیز سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان مشکل است.

فراهم کردن زمینه آموزشی برای دانش‌آموزانی که به زبان متفاوتی در خانه صحبت می‌کنند و از نظر توانایی تحصیلی و وضعیت اجتماعی و اقتصادی موقعیت‌های مختلفی دارند، پیچیده است مخصوصاً اگر هدف، رشد موفقیت فرد و یکپارچه سازی آنها در یک ملت واحد باشد. در این باره کشورهای مختلف، سیاست‌ها و روش‌های متفاوتی در پیش می‌گیرند. در همه موارد یکی از بزرگ‌ترین چالش‌هایی

که نظام‌های آموزشی در آغاز قرن بیست و یکم با آن مواجه می‌شود، یکسان‌سازی تنوع فرهنگی است.

بحث دربارهٔ چنین موضوعاتی بخشی از مطالب این کتاب را تشکیل می‌دهد که به بررسی سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های مختلف می‌پردازد: از جمله ساختار مدرسه، برنامه آموزشی، ساختار زبان و خلاقیت‌های مبتنی بر مدرسه. هدف، بررسی روش‌هایی است که نظام‌های آموزشی و مدارس بتوانند بدون اینکه ثبات و انسجام اجتماعی را قربانی کنند، تنوع فرهنگی را بپذیرند، چرا که این ثبات و انسجام برای ایجاد یک محیط آموزشی مفید ضروری است.

مؤسسه IIEP دانش ارزشمند مؤلف در این موضوع را ارج نهاده، برای ارائهٔ جامع و کامل آن از ایشان قدردانی می‌کند.

مارک بری مدیر مؤسسه IIEP

پیشگفتار

مهاجرت‌ها همیشه در تاریخ وجود داشته است. مهاجرت باعث انسجام کم‌وبیش مسالمت‌آمیز جمعیت و ترکیب فرهنگی آن می‌شود. در قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم مهاجرت زیادی به سمت کشورهای به اصطلاح نوظهور و نواحی جدید در آمریکا و استرالیا صورت گرفت. ملت‌ها و فرهنگ‌های جدیدی شکل گرفت که اغلب به ضرر ساکنان بومی بود. در نتیجه این کشورها روش خاصی را برای سامان‌دهی تنوع فرهنگی و انسجام آن اتخاذ کردند.

طی پانزده سال گذشته، مهاجرت در سراسر دنیا افزایش یافته است و مطابق برآورد UN، حدود ۱۷۵ میلیون نفر - یعنی ۲/۹ درصد کل جمعیت دنیا - مهاجرت‌های بین‌المللی دارند. این گونه جابه‌جایی جمعیت، به دلیل درگیری‌ها و عدم ثبات سیاسی است؛ همچنین قسمت اعظم آن به خاطر افزایش نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی موجود بین روستاها و دیگر نواحی، صورت می‌گیرد. بی‌شک نابرابری در استانداردهای زندگی، فرصت‌های شغلی، امکانات تحصیلی و شرایط بهداشتی به تسریع روند جدید این جابه‌جایی دامن زده است. شکل‌های سریع حمل و نقل و به

تبع آن وجود سیاست‌های جدید و حذف موانع - چنان که در اروپا روی داده - جابه‌جایی جمعیت را سرعت بخشیده است.

این جابه‌جایی‌ها برای کشورهای مهاجرپذیر عمدتاً منافی را در پی داشته، اما در کوتاه مدت انسجام و ساختار ملی را به واقع دستخوش چالش ساخته است. به دنبال این مهاجرت‌ها، کشمکش بین گروه‌های قومی، نسل قدیم و جدید اوج می‌گیرد و صلح و ثبات آنها را به خطر می‌اندازد. در سال‌های اخیر مدیریت تنوع فرهنگی، یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های برنامه‌ریزان و مدیران آموزشی بوده است. انسجام جمعیت‌های مختلف، کار مشکلی است. مسأله این است که در بسیاری موارد توقع زیادی از آموزش و پرورش دارند؛ اینکه بتواند به طور خودکار، نابرابری‌ها را کم کند و تنوع اجتماعی، قومی، و اقتصادی را از بین ببرد.

در برابر ظهور تنوع فرهنگی، کشورهای مختلف روش‌های متفاوتی در پیش گرفتند که تاریخ و سنت‌های دیرین آنها را نشان می‌دهد. الگوهای متعددی را می‌توان تعیین نمود که بین دو گروه، متفاوت است: گروهی که مهاجرت آگاهانه را انتخاب کرده، در نتیجه جوامع متنوع را پذیرفته‌اند و گروهی که اختلاف فرهنگی و ترکیب فرهنگی را نپذیرفته، مهاجرت را محدود کرده، باعث ایجاد تبعیض نژادی شده‌اند.

در این میان شماری از کشورها، تنوع فرهنگی را نمی‌پذیرند و تأکید شدیدی بر انسجام و یکپارچه‌سازی دارند. در حقیقت بیشتر کشورهای مردم‌سالار تلاش می‌کنند تا این انسجام را افزایش دهند در حالی که برای انجام این کار، راهکارهای مختلفی نیاز است.

در این کتاب، که توسط کریستین انگلس تهیه شده، بیان می‌شود که چطور کشورها می‌توانند آموزش و پرورش را در محیطی با فرهنگ‌های متنوع مدیریت کرده، ساختار و انسجام ملی را حفظ کنند. مؤلف، سیاست‌ها و راهکارهای متفاوت اجرایی در کشورهای مختلف را هم از نظر برنامه آموزشی و تدریس زبان‌ها و هم از نظر ساختار مدرسه و روش‌های آموزشی بررسی می‌کند. مؤلف ضمن این بررسی‌ها و ارائه آخرین تحقیقات انجام شده در حوزه آموزش و پرورش و تفاوت آنها، به بررسی شواهد اندک در مورد موفقیت‌های یادگیری جمعیت‌های مهاجر و اقلیت‌های قومی می‌پردازد. او قاطعانه از تنوع فرهنگی حمایت می‌کند و به بیان تأثیر الگوهایی می‌پردازد که در تدریس زبان به سرعت منجر به تقویت مهارت خواندن و نوشتن می‌شود. هر چند تأثیر این روند و بررسی آن همانند نتایجی که در مدرسه به دست می‌آید، مشخص نیست.

این گونه مسائل کاملاً پیچیده هستند و هنوز مدرکی برای حمایت از یک الگو یا سایر الگوها وجود ندارد. انتخاب الگوی موافق یا مخالف تنوع فرهنگی، تأکید یا عدم تأکید بر جامعه‌ای مرکب، بر اساس انتخاب فرهنگی و سیاسی است. ادغام و یکپارچه‌سازی موفق در جامعه فقط منوط به آموزش و پرورش نیست بلکه به فرصت‌های شغلی و نابرابری‌های اجتماعی نیز بستگی دارد.

هیأت ویراستاری از کریستین انگلس به خاطر تألیف این کتاب بدیع و بحث‌انگیز، قدردانی می‌کند.

فرانسیسکو کای لودس

سرپرست ویراستاران

تقدیر

مباحث مطرح شده در این کتاب حاصل تلاش مربیان آموزشی است که در صدد بودند تا به صورت آزاد و دور از تعصب، چالش‌های تنوع فرهنگی را مطرح کنند و از این طریق به رفع نیازهای دانش‌آموزان و کل جامعه بپردازند.

لازم به ذکر است جهت سیاست‌گذاری از تلاش آنها، همه نهادها و سازمان‌های منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی از مربیان خصوصی حمایت می‌کنند. در اینجا باید به نقش مهم یونسکو و سازمان‌های وابسته به آن اشاره کرد که به موضوعاتی از این دست اهمیت دادند.

اداره بین‌المللی آموزش یونسکو و «سیسیلا براس لاوسکی» نقش برجسته و ارزشمندی در بخش آموزش و همکاری با «مؤسسه بین‌المللی برنامه‌ریزی آموزشی» (IIEP، ناشر کتاب) داشته‌اند. مؤسسه IIEP، سپاس ویژه خود را به «مریم جونز» بابت ویراستاری تقدیم می‌دارد. همچنین باید به کار «فرانکوئیس کای لودس» و همکارانش که بر پیش‌نویس متن حاشیه‌هایی را افزودند، اشاره کرد و از ایشان سپاسی ویژه داشت.

این امر گواه پیچیدگی موضوعات است و اینکه لازم است توضیح داده شود که متن حاضر حاصل بحث‌های بسیار و به روز ما بود؛ بحث‌هایی مبتنی بر کارکرد شیوه‌های خاص و خلاقیت‌های ویژه و البته در وهله اول متناسب بودن آن با نظام‌های آموزشی متفاوت.

کریستین انگلس

سیدنی، استرالیا

مقدمه

تقریباً هر روز رسانه‌ها گزارش درگیری و ناآرامی‌های اجتماعی مردمی را - با شرایط متفاوت - از سراسر دنیا به خانه‌ها می‌آورند. آنها بیشتر از آنکه به مسأله ارتباطات مسالمت‌آمیز مثل سفرهای بین المللی، تجارت و بهزیستی اهمیت دهند، به تروریسم می‌پردازند.

نقش آموزش و پرورش در کاهش درگیری‌ها و غلبه بر عوامل ناشی از آن چیست؟ برای افراد درگیر یا افرادی که به برنامه‌ریزی سیاسی و آموزشی علاقه دارند، این کتاب مقدمه کوتاهی را درباره خلاقیت‌ها و موضوعات مربوط به آموزش و پرورش، در جوامع چندفرهنگی و چندقومی دنیای جهانی شده، فراهم می‌کند. بخش عمده کتاب، به بحث در مورد برنامه آموزشی رایج و خلاقیت‌های مبتنی بر مدرسه اختصاص یافته تا از این طریق نقش تنوع را مورد توجه قرار دهد. نسبت کم خلاقیت‌ها، نشان می‌دهد که مربیان آموزشی مشکل غلبه بر پیامد منفی این تنوع را تا حدودی حل کرده‌اند در حالی که می‌بایست همزمان مزایای آن را نیز به حداکثر می‌رساندند. متأسفانه چنین نشد. تأکید بر خلاقیت‌های خاص و شیوه اجرا همچنان مورد بحث و منازعه است. علت اصلی این است که خلاقیت‌های آموزشی در جوامع

بزرگ‌تر به وجود می‌آید؛ حتی نوآوری‌های آموزشی کامل نیز ظاهراً تحت تأثیر برنامه‌های اجتماعی - سیاسی است که گروهی از سرمایه‌داران را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در حوامع چندقومی و چندفرهنگی تغییرات پی‌درپی روابط بین گروه‌های متنوع و موضوعات مربوط به هویت ملی، اساساً درست است. این کتاب علاوه بر اینکه دربارهٔ مجموعهٔ پیچیدهٔ چالش‌های ایجاد شدهٔ تنوع بحث می‌کند، به دنبال دستورالعمل‌های آموزشی ویژه و خلاقیت‌هایی است تا از طریق آن به روش‌هایی دست یابد که در آن نظام‌های آموزشی و مدارس به روش عادلانه، ویژگی‌های اصلی تنوع فرهنگی را بدون قربانی کردن ثبات و انسجام اجتماعی با یکدیگر، ادغام کند.

ترس از ناسازگاری که از اوایل قرن بیستم و یکم، وجود داشته، در دوره‌های اخیر تشدید شده است. دلیل آن دغدغه‌های هویت ملی در یک دورهٔ بی‌سابقه و تغییرات سریع اجتماعی و اقتصادی است که درگیری و خشونت را در پی داشت. سؤال مهم و مورد توجه کتاب این است که: «نقش آموزش و پرورش در ایجاد دغدغه‌های ذینفعان اصلی چیست؟ و اینکه چگونه می‌توان از طریق روشی ثابت، سود متقابلی را نصیب افراد، گروه‌های اجتماعی و جامعه کرد؟» یکی از اهداف مورد بررسی کتاب این است که چه زمانی می‌توان از آموزش و پرورش انتظار داشت تا همهٔ مشکلات

جامعه را حل نماید. این امر نقش ارزشمندی در تحقق اهداف بزرگ دموکراسی در جوامع چندقومی و چندفرهنگی ایفا می‌کند.

تنوع در جوامع چندقومی و چندفرهنگی

جوامع از طریق چند ویژگی متفاوت شناخته می‌شوند؛ ویژگی‌هایی مانند: جنس، سن، وضعیت تأهل و خصوصیات جسمی مثل رنگ مو، رنگ چشم و قد. هر چند وجود چنین تفاوت‌هایی لزوماً بدین معنی نیست که آنها اهمیت اجتماعی دارند یا با روش‌های فرهنگی خاصی ارتباط دارند. فرایندی که باعث می‌شود این تفاوت‌ها اهمیت اجتماعی یا اقتصادی پیدا کنند یا حتی مشخصه‌ای برای دست یافتن به فرصت زندگی متفاوتی شوند، تجربه‌ها و شیوه رسیدن به قدرتی است که در هر دوره و در همه نقاط جهان کاملاً متفاوت است.

رویکرد این کتاب بر پایه تنوع فرهنگی و قومی است که به صورت گسترده معرفی جامعه چندقومی و چندفرهنگی است. از نظر علم جمعیت شناسی جمعیت این جوامع یکسان نیست بلکه آنها خودشان به وسیله دیگران متوجه می‌شوند که شرایط فرهنگی و قومی متنوعی دارند.

با افزایش مهاجرت و سفرهای بین‌المللی و تغییر مرزهای کشور، که از مشخصه‌های قرن بیستم است، اکنون تعداد کمی از کشورها می‌توانند ادعا کنند که جمعیت یکسانی دارند. این امر حتی درباره کشورهایی مانند ژاپن که ایدئولوژی ملی آنها بر داشتن یک گروه ملی بومی منحصر به فرد، تأکید می‌کند، نیز صحت دارد.

هر چند اصطلاحاتی مثل «قومیت» یا «اقلیت قومی» همیشه در مباحث عمومی و محاوره‌ای^۱ قابل پذیرش است، با این همه در مورد اهمیت آنها در نشان دادن جستجوی روابط گروه‌هایی با اصالت‌های متنوع توافق رسمی اساسی وجود دارد. شیرمره‌ورن (۱۹۷۰: ۱۲) گروه قومی را چنین تعریف می‌کند: «گروهی در یک جامعه بزرگ‌تر با آباء و اجداد مشترک واقعی یا فرضی، همراه با خاطرات مشترکی از گذشته تاریخی و توجه به یک یا چند عنصر سمبلیک که چکیده روح مردم آنها است».

نمونه‌هایی از چنین عناصر سمبلیک عبارت است از: الگوهای پادشاهی (منطقه‌ای و بخشی)، وابستگی مذهبی، شکل‌های زبان یا گویش، وابستگی قومی، ملیت،

^۱ - استادان فرانسوی نشان دادند که چگونه این اصطلاحات در فرانسه پذیرفته نشدند زیرا معانی برداشت شده از این اصطلاحات مخالف اهداف سیاسی جهانی ایدئولوژی جمهوری خواه افراطی کشور فرانسه بود (پوتیک نانت و استریف فنارت ۱۹۹۵، دی رادر ۱۹۹۸).

ویژگی‌های ظاهری و یا ترکیبی از همه آنها. البته لازمه آن میزان آگاهی اعضای گروه اقلیت است.

«آن سیاست» و «یووال دیویس» (۱۹۹۲: ۴) یادآوری می‌کنند که علیرغم ظواهر متفاوت گروه‌های قومی، «نقطه اشتراک آنها این است که در یک ساختار اجتماعی اصیل شرکت می‌کنند که بنیاد جامعه یا زندگی گروهی است.

این اصالت، اسطوره‌ای باشد یا واقعی، می‌تواند بر اساس ویژگی‌های تاریخی، محلی، فرهنگی یا چهره‌شناسی بنیان نهاده شود. همچنین ممکن است توسط گروه در داخل ایجاد شود یا از خارج تحمیل شود یا هر دو عامل داخلی و خارجی با هم در شکل‌گیری آن نقش داشته باشد. علاوه بر اینکه ساختار اجتماعی بومی عامل اتحاد گروه است، ایده داشتن سرنوشت یکسان یا مشترک نیز می‌تواند در این مورد نقش داشته باشد».

ویژگی مشترک این تعاریف، عضویت و وابستگی به گروهی است که ممکن است بر اساس معیارهای کاملاً متنوعی مثل مذهب، قومیت و زبان باشد. جدا از حسن هویت مشترک، سمبل‌های خاص و شکل‌های فرهنگی نیز جزء عوامل ضروری هویت گروه مورد بررسی قرار می‌گیرد. البته این تعاریف، اقلیت‌های قومی و

عضویت ثابت در آنها را بررسی نمی‌کند. هر چند این اقلیت‌ها نهاد های اجتماعی هستند که بخشی از فرایند اخیر ساختار اجتماعی به شمار می‌روند. این فرایند احتمالاً ناشی از عملکرد غیر بومی‌ها است مثل مقامات استعماری استرالیا که عنوان «ساکنان اولیه» را برای مجموعه گروه‌های بومی متنوع فرهنگی و زبانی، پذیرفتند. همچنین ممکن است در برگیرنده فرایند «خاستگاه قومی» یا «خود ساختاری فردی» باشد.

اهمیت گروه‌های قومی در جوامع خاص متفاوت است. اساساً مبنای تعریف محدوده‌های عضویت قابل تغییر است. قدرت بر روابط حاکم بین گروه‌های قومی تأثیر می‌گذارد. رابطه آنها با کشور، که خودش منبع اصلی قدرت است، نیز متفاوت است. بسیاری از دولت-ملت‌ها که در قرن نوزدهم به وجود آمدند، با تأکید بر اینکه آنها مردم یا ملتی واحد هستند، خواستار مشروعیت خود شدند در چنین کشورهایی تابعیت، ابتدا بر اساس «ایجاد» گروه قومی که شامل مهاجرین و یا سایر گروه‌های قومی قدیمی واقع در محدوده‌های کشور می‌شد، گسترش یافت. این گروه‌های قومی قدیمی اقلیتی بودند که قصد داشتند خواسته‌های خود را برای تابعیت از طریق سایر فرایندها محقق کنند.

مبانی عضویت در کشورها در حال حاضر به شدت بر اساس بازنگری و الگوهای تغییری که کمترین چالش در روابط درون قومی و گسترش روابط میان گروه‌های قومی داراست، صورت می‌پذیرد.

اخیراً بیشتر نگاه‌ها متوجه جنبه‌های فوق العاده منفی تنوع و برخوردهای درون قومی بوده است؛ مسائلی مانند نابرابری، بی‌نظمی و حاشیه‌سازی اجتماعی و موانعی که آنها بر سر اتحاد و هماهنگی اجتماعی ایجاد می‌کنند. این موارد شامل طغیان‌دگریری‌های خشونت‌آمیز همچون آشوب‌های پراکنده خیابانی یا به صورت شرارت‌آمیزتر، به شکل فعالیت در گروه‌های تبهکاری تروریستی است. در پایان این جریانات، تنوع و اختلافات ممکن است به واسطه رسانه‌ها و سایر فرایندها در رده‌اموری کلیشه‌ای و ترس از گروه‌های خاص قرار گیرد. این پیامد واکنش سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان را محدود می‌کند. در چنین شرایطی، مزایای مثبت جامعه متنوع، اغلب نادیده گرفته می‌شود؛ مزیت‌هایی مانند شکل‌های متنوع غذایی، هنری و تفریحی که از نظر فردی و اجتماعی غنی است. یکی از نشانه‌های امپراتوری‌های بزرگ تاریخ و تمدن، توانایی یکسان کردن جمعیت‌های متنوع به روش‌هایی بود که قابلیت گسترش و توسعه فرهنگی را فراهم می‌کرد.

همان طور که این امپراتوری‌ها نیز نشان دادند، تنوع نقش راهبردی و کاربردی در اقتصاد دارد و از طریق فراهم کردن دانش و مهارت‌ها، حضور موفق در اقتصاد جهانی را تسهیل می‌بخشد. امروزه تجارت بین‌المللی به دنبال افرادی با فرهنگ و دانش و مهارت‌های مناسب است. این ویژگی‌ها می‌تواند به تعیین فرصت‌های جدید در تجارت جهانی کمک کند، در حالی که بیشترین اهمیت آن از نظر رفع نیازهای جهانگردان و دانش‌آموزان بین‌المللی است. علت دیگر اهمیت آنها، رفع نیازهای جمعیت متنوع داخلی در راستای خدمات و کالاهای ویژه است. برای درک اهداف مثبت تنوع، تعیین روش‌هایی جهت همکاری گروه‌های قومی متنوع ضروری است تا از این طریق فرصت آنها را برای حضور و مشارکت در امور جامعه به حداکثر رساند. این امر مستلزم غلبه بر ممنوعیت و نابرابری اجتماعی است بی‌آنکه منابع خاص اجتماعی و فرهنگی، که نیروی بالقوه آنها را تشکیل می‌دهد، رها شود.

نقش آموزش و پرورش

آموزش و پرورش نقش بسیار مهمی را در مورد چالش‌های ایجاد شده توسط تنوع چندقومی و چندفرهنگی، ایفا می‌کند. بنابراین برنامه‌ریزان با چالش پیچیده نیازهای آموزشی، اجتماعی و فرهنگی دانش‌آموزانی با شرایط اجتماعی و فرهنگی متنوع،

روبه‌رو هستند. در عین حال بایستی همزمان با آن، نیازهای اجتماعی و اقتصادی کل جامعه را نیز فراموش نکنند. به علاوه توجه به تنوع داخلی و تأکید بر موضوعات عدالت و انسجام اجتماعی، فشارهای زیادی بر برنامه‌ریزی آموزشی وارد می‌کند چرا که باید تأثیر جهانی شدن را بر فرصت‌ها و نیازهای مربوط به تنوع بین‌المللی مورد توجه قرار دهد.

آموزش و پرورش به طور سنتی در نقش در جامعه بازی کرده است: اول، حفظ ارزش‌های اجتماعی و میراث فرهنگی که بخشی از آن شامل انتقال مهارت‌ها و دانش است. دوم، سنت اصلی که آموزش و پرورش را عامل کلیدی تغییر اجتماعی به شمار می‌آورد. بین این دو نقش، تنش طبیعی وجود دارد. مدیران باید آموزش و پرورش را به سوی پایداری نظام اجتماعی و انسجام سوق دهند؛ در عین حال به افراد کمی که ظرفیت و سهم اجتماعی یکسانی دارند، نیز حفظ نیروی بالقوه خاص فرهنگی و اجتماعی آنها، توجه داشته باشند. حقیقت این است که اهمیت موضوعاتی مثل تنوع در جامعه که نقش بسزایی در فرایند سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی ایفا می‌کند، در محیطی اتفاق می‌افتد که بحث‌های گسترده عمومی و منافع سیاسی، چالشی را در این مورد به وجود آورد. تأکید مستقیم این بحث‌ها معمولاً اساس

اهداف گسترده و نوآوری‌هایی است که اهمیت اجرای تعیین نتایج واقعی آموزشی را نادیده می‌گیرد. به همین دلیل است که برنامه‌ریزان آموزشی و سایر مربیان آموزش، نقش مهمی در تأمین سیاست‌ها و برنامه‌هایی دارند که به توانایی نقش آموزش توجه می‌کند.

www.ketab.ir

محتوای کتاب

این کتاب در بررسی واکنش‌های آموزشی به تنوع، بر نظام رسمی آموزش و پرورش، عموماً در مقاطع ابتدایی و ثانوی، تأکید می‌کند زیرا این مقاطع به طور گسترده شامل تلاش‌هایی است که به تأثیرات تنوع در میان دانش‌آموزان و کل جمعیت پاسخ می‌دهد. در اکثر جوامع، آموزش و پرورش رسمی در کودکان‌ها و پیش دبستان‌ها شروع می‌شود در این مقطع نوآوری‌ها نقش مهمی را در ارتقاء یادگیری اجتماعی و تحصیلی مربوط به تنوع به عهده دارد. اجرای برنامه‌های مقدماتی برای کودکان‌ها مفید است چرا که با کودکان خردسال و میزان رشد شناختی آنها، سازگاری دارد.

هر چند در اینجا اشاره نشده ولی برنامه‌ریزی برای تنوع در مقاطع دوم و سوم و مقطع فنی نیز بسیار اهمیت دارد. در همین سطوح است که هر یک از دانش‌آموزان خودشان را برای ورود به دنیای کار آماده می‌کنند. در میان نوآوری‌هایی که در این کتاب مورد بررسی قرار نگرفته، جذابیت خدمات حمایتی است که نشان می‌دهد این دانش‌آموزان، دانش و مهارت کافی برای موفقیت در حوزه انتخابی خود را دارند. سایر نوآوری‌ها مربوط به روش‌هایی است که در آن، برنامه آموزشی زمینه شغلی و

دوره‌های آموزشی همه دانش‌آموزان را، مخصوصاً آنهایی که به دنبال مشاغل خدماتی و تخصصی هستند، ایجاد می‌کند، تا در جامعه متنوع فرهنگی که وابستگان و هم‌تایان آن ممکن است با شرایط متنوع قومی باشند، بتوانند کار کنند. در مقاطع بالاتر، دانش‌فرهنگ‌های مختلف ایجاد شده نیز مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. (ویلر، ۲۰۰۴: ۲۴۴).

علیرغم رشد گسترده آموزش و پرورش جهانی، جریان‌ات و منابع موجود در نظام آموزشی، همانند شیوه‌های متعددی که در مدارس به طور چشمگیری متنوع است. تأکید عمده این کتاب روی کشورهای توسعه یافته و صنعتی است که فراسوی واکنش‌های ساختاری و سازمانی، منابعی جهت گسترش خلاقیت‌هایشان در دست دارند.

آموزش و پرورش برای پناهندگان و افرادی که در وضعیت‌های پس از درگیری قرار دارند، چالش‌های خاصی ایجاد می‌کند که در بیشتر مواقع همه آنها عامل اصلی درگیری محسوب می‌شود. سیاست‌ها و برنامه‌های خاصی طراحی شده است تا چنین شرایطی را مورد توجه قرار داده، آسیب‌های فیزیکی و اجتماعی شدید ناشی از آن را در این جوامع کاهش دهد، هر چند پرداختن به آن خارج از حوزه این کتاب

است. به هر حال هنوز نیازها و شرایط خاص آموزش و پرورش جمعیت بومی، مخصوصاً افرادی که در مناطق دورافتاده با مشکلات خاصی زندگی می‌کنند، چندان مورد توجه قرار نگرفته است.

مطالب اصلی کتاب

در فصل اول، تغییرات سیاسی و اجتماعی کنونی تا آینده نزدیک بررسی می‌شود. در این بررسی تنوع در رأس سیاست کلی و مواردی که نشان دهنده اهمیت آن است، قرار می‌گیرد. همچنین به بررسی الگوهای اصلی سیاسی پرداخته می‌شود که در قرن گذشته راهنمای سیاست‌گذاران بوده است اما در حال حاضر با توجه به رشد اخیر، روابط درون قومی با چالش‌های جدیدی مواجه است.

در فصل دوم، سه بحث اصلی آموزش و پرورش بررسی می‌شود که تأثیر مستقیمی بر رشد سیاست آموزشی مورد نظر تنوع داشته است. در این مباحث نابرابری، پایداری فرهنگی و حضور در جامعه مطرح می‌شود، همچنین به بررسی الگوهای رقابتی پیشنهاد شده که راهنمای نوآوری و خلاقیت‌های خاص مدرسه و کلاس درس است، پرداخته می‌شود. همان طور که در این فصل اشاره شده، برنامه‌ریزان آموزشی در راستای گسترش برنامه‌ها و سیاست‌ها از دو جهت محدودیت دارند:

اول، ساختارها و مؤسسات آموزشی؛ دوم، محدود شدن عملکرد فعال بسیاری از ذینفعان در مؤسسات آموزشی.

در فصل سوم، نوآوری‌های ساختاری و سازمانی را که برنامه‌ریزان آموزشی پیگیری می‌کنند، بررسی می‌شود. محور بحث در دو فصل بعد مستقیماً دربارهٔ خلاقیت‌هایی معلمان و مدارس است.

در فصل چهارم، سخن از شیوه‌های راهبردی ویژه‌ای است که بر نقش زیان در آموزش و پرورش متمرکز شده، در حالی که در فصل پنجم به بررسی گونه‌ی دیگری از این راهبردها پرداخته می‌شود و در آن ضمن اشاره به بخش‌های آموزشی، نقش فرهنگ مدرسه و روابط آن با جامعهٔ محلی مثل والدین دانش‌آموزان مورد بررسی قرار می‌گیرد.

در فصل ششم، بیشترین تأکید بر نیاز دائمی برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری آموزشی برای تنوع اجتماعی و آموزشی است. در این فصل به ویژه راهبردهایی که با چنین منظوری به کار رفته‌است، در چهار نظام آموزشی بررسی می‌شود: در مالزی، سنگاپور، کبک (کانادا) و نیوولز جنوبی (استرالیا). همچنین بر ماهیت کاملاً سیاسی شده برنامه‌ریزی و راهکارهای اجرایی که زمینه ساز تنوع است، تأکید می‌شود.

در فصل هفتم این سؤال مورد توجه قرار می‌گیرد که دلیل بررسی تغییر شیوه آموزشی سابق برای ایجاد تنوع چیست؟ این مراحل شامل شناسایی، رشد و اجرای خلاقیت‌هایی است که گفتیم در بافت سیاست‌های مباحث برنامه‌ریزی قرار می‌گیرد.

در فصل هشتم، با اشاره به این سؤال که آیا خلاقیت‌ها و راهکارهای آموزشی نقش مثبتی را در راستای تنوع اجتماعی و آموزش و پرورش ایفا می‌کنند، نتیجه‌گیری می‌شود. در این فصل به ویژه به بررسی نوع اهداف آموزشی و واکنش‌هایی که برای رسیدن به یکپارچگی در عین تنوع برای جامعه‌ای مردم سالار نیاز است، پرداخته می‌شود. آموزش و پرورش تنها سازمانی نیست که در این فرایند نقش دارد، بنابراین از برنامه‌ریزان آموزشی نباید انتظار داشت برای حل چالش‌های ایجاد شده به واسطه «تنوع» پاسخ ساده‌ای مطرح کنند. هر چند آنها هم اکنون درباره این مباحث نسبت به همتایان آگاهی بیشتری و گزینه‌های بهتری برای استفاده پیش رو دارند. با این همه آنها نقش مهمی ایفا می‌کنند تا تجارب دانش‌آموزان و همه اعضای جامعه در رویارویی با این تنوع به صورت مثبت باشد نه منفی.